

Олена Кузнецова
професор кафедри ЖЗМК,
Національний університет “Львівська політехніка”,
доктор філологічних наук
з журналістики, професор
Olena.D.Kuznetsova@lpnu.ua

ЗАГРОЗИ СВОБОДІ МІСЦЕВИХ ГАЗЕТ УКРАЇНИ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

© Кузнецова Олена, 2021

В умовах економічної кризи, викликаній коронавірусом, виникли загрози свободі районних, міських, селищних газетних видань України, котрі інформують про COVID-19, способи профілактики та про те, як протистояти небезпечній хворобі.

Для збереження здоров'я, життя людей вкрай важливо забезпечити доступ громадян України до достовірної інформації традиційних місцевих друкованих газет та їхніх Інтернет-аналогів, котрі враховують регіональні особливості, що зумовлює особливу актуальність і значення дослідження загроз свободі місцевих ЗМІ України в умовах карантину для вдосконалення законодавства України про свободу ЗМІ відповідно до міжнародних документів з прав людини.

Дослідження здійснено з метою сприяння розвитку громадянського суспільства, демократичної держави, захисту журналістів, співробітників місцевих ЗМІ, розширення прав людини на об'єктивну інформацію місцевих ЗМІ України в умовах інфодемії; сприяння усуненню загроз свободі преси з опорою на правове регулювання кодексів України, за якими здійснюється судочинство.

Для досягнення поставленої мети виконані дослідницькі завдання: визначено складові свободи ЗМІ, котрі порушують під час пандемії; проаналізовано статистичні дані соціологічних досліджень, конкретні випадки порушення свободи ЗМІ, означено проблеми, пов'язані зі загрозами складових свободи ЗМІ, безпеки журналістів; виявлено упущення в нормативно-правовому регулюванні свободи ЗМІ; розкрито вплив загроз свободі ЗМІ в умовах пандемії на розвиток демократії в Україні.

Запропоновано законодавче рішення усунення загроз свободі ЗМІ в Україні за допомогою уточнення статей в кодексах України, за якими здійснюється судочинство, а також задля попередження появи нових загроз свободі ЗМІ.

Ключові слова: складові свободи ЗМІ, свобода місцевих ЗМІ України, захист прав людини на об'єктивну інформацію, захист журналістів, пандемія, інфодемія, вдосконалення українського медіаправа.

На тлі пандемії COVID-19 журналісти та інші медіа-професіонали служать інформуванню суспільства про необхідні заходи щодо охорони здоров'я та боротьбі з неправдивою інформацією, що дає можливість людям визнати проблеми, котрі необхідно нагально вирішити. Учасники Коаліції за свободу ЗМІ, що була утворена в липні 2019 р. на Глобальній конференції за свободу ЗМІ, із Німеччини, Канади, Латвії, Нідерландів, Великої Британії, США, у спільній заяві закликають усі держави продовжувати захищати вільний доступ до ЗМІ, підтримувати вільний обмін інформацією та застерігають від обмеження мас-медіа під приводом боротьби з COVID-19.

Розвиток демократії в Україні в умовах карантину неможливий без реальної свободи засобів масової інформації. Свобода засобів масової інформації – це право безперешкодно, без втручання з боку всіх рівнів влади, інших організацій, осіб шукати, одержувати, збирати, перевіряти, виробляти, зберігати, створювати й поширювати інформацію в традиційних (газетних, журнальних, телевізійних, радіо ЗМІ) і нових мас-медіа (Інтернет-ЗМІ, соціальних мережах).

Свобода ЗМІ в Україні – це не тільки демократична цінність, право інформувати, висловлювати свою думку, а й важливий чинник подальшого демократичного розвитку держави, готовності до членства в Європейському Союзі. “Хартія основних прав Європейського Союзу” в ст. 11, п. 2 проголошує, що в країнах ЄС дотримують свободу і плюралізм засобів масової інформації [22].

Аналіз останніх досліджень. У журналістикознавстві складові свободи ЗМІ досліджували В. Іванов, С. Квіт, І. Михайлин, Б. Потятиник, Г. Почепцов, Т. Приступенко, В. Різун, Н. Сидоренко, Л. Сніцарчук, О. Чекишев, С. Штурхецький та ін. Однак порушення складових свободи місцевих ЗМІ України, викликані пандемією, ще не досліджені.

Раніше при аналізі документів міжнародних організацій у своїй статті “Етичні цінності журналістів в документах ООН, Ради Європи, МФЖ” (Цей Вісник, 2019. С. 122–128), ми виявили, що етична цінність, принцип свободи ЗМІ складається зі:

- 1) свободи доступу журналістів до інформації;
- 2) свободи шукати, отримувати, перевіряти, уточнювати інформацію;
- 3) свободи поширювати інформацію в ЗМІ, незалежно від кордонів;
- 4) свободи висловлювати думки або оцінювати в ЗМІ, не порушивши чинного законодавства;
- 5) соціальної відповідальності журналістів за опублікований контент;
- 6) заборони цензури на етапі збору інформації, створення матеріалів ЗМІ, їхнього оприлюднення та після.

Для виконання завдань дослідження використовували такі **методи**: аналіз документів з регулювання свободи ЗМІ міжнародних організацій, членом яких є Україна: ООН, Ради Європи, ОБСЄ, МФЖ, а також порівняльний аналіз даних міжнародної організації “Репортери без кордонів”, статистичний аналіз опитування редакторів місцевих газет щодо порушень свободи місцевої преси, яке провела Національна спілка журналістів України.

В умовах пандемії в Україні існують реальні загрози складовим свободі незалежним місцевим ЗМІ: міським, районним, селищним газетам, котрі не мають дотацій від держави, їх не підтримують бізнесмени чи олігархи, тобто вони працюють на самоокупності. Карантин викликав фінансові проблеми в роботі місцевих редакцій, що стало причиною нерегулярного виходу газет, несвоєчасного інформування читачів, необхідного для профілактики, лікування та зменшення випадків зараження коронавірусом.

Загрозою свободі ЗМІ України стали: зниження зарплат, гонорарів журналістів, скорочення співробітників редакцій місцевих ЗМІ, через різке зменшення продажів номерів, передплати на місцеві газети, зниження прибутку від реклами в редакціях газет, заборонаю роботи кіосків “Преса”, несвоєчасною доставкою періодики передплатникам державним підприємством “Укрпошта” через недостатню кількість транспорту, підвищення цін на транспортні перевезення, подорожчання газетного паперу, поліграфічних та інших послуг.

За даними дослідження Національної спілки журналістів України, “82 % редакторів регіональних газет, онлайн-видань та ТРК скаржаться на втрату доходів від реклами через введення карантинних заходів та економічної кризи, викликані епідемією коронавіруса; 52 % редакцій згортають реалізацію нових проектів і 44 % редакцій скорочують обсяги медіавиробництва. 9 % місцевих ЗМІ призупинили свою діяльність на час карантину. У 20 % редакцій відбувається зменшення заробітних плат; 15 % співробітників редакцій змушують йти у неоплачувані відпустки, 6 % журналістів скорочують” [20].

В Україні через брак фінансів редакції місцевих газет змушені випускати тільки їхній аналог – Інтернет-газети, одночасно без врахування, що в селах, особливо у віддалених, гірських районах немає доступу до Wi-Fi, не всі люди мають комп'ютери, смартфони, часто не вміють ними користуватися, що створює проблему недоступності місцевих читачів до інформації місцевих Інтернет-газет. І як наслідок неоперативного інформування місцевою пресою виникають обмеження права на інформацію, що є загрозою свободі ЗМІ та гальмує розвиток громадянського суспільства в Україні.

Незважаючи на карантин, місцеві газети підтримують свій імідж джерел перевіреної, точної, об'єктивної інформації, якій довіряють їхні читачі, отримавши інформацію про захист від зараження коронавірусом, рекомендації медиків про заходи профілактики, матеріали про місцеві випадки зараження та вилікуваних.

Місцеві ЗМІ оновлюють інформацію про способи зараження, передачу вірусів; фізичні і психологічні небезпеки; про зміни у вимогах місцевих органів влади щодо режиму карантину, що допомагає мінімізувати випадки зараження.

Багатьом людям у різних районах недоступна оперативна інформація про пандемію через невихід місцевих друкованих газет, зменшення їхньої періодичності, тимчасового закриття редакцій ЗМІ через брак коштів для друку тиражів у друкарні, затримки доставки газет через її подорожчання, закриття кіосків “Преса”, блокування доступу до місцевості в західних областях України, де в гірських річках після злив влітку 2020 р. піднялася вода на 10 м, були затоплені, знищені водою і селом дороги, мости, відсутній доступ до багатьох вебсайтів місцевої преси.

Особливо загрожують свободі ЗМІ України фейки, напівправа, дезінформація, маніпулювання громадською думкою в соціальних мережах, що поширюють інфодемію серед людей, котрі сліпо довіряють будь-якій інформації. Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш з нагоди Всесвітнього дня свободи преси заявив: “Пандемія коронавірусу породила ще одну біду – пандемію дезінформації. У хід йде все: від шкідливих “медичних” порад до божевільних теорій змови. Але у засобів масової інформації є протитрута – це перевірені, наукові, фактичні дані та аналітичні матеріали” [9]

Загрозу свободі ЗМІ під час пандемії становить дезінформація в соціальних мережах, незареєстрованих в Україні мас-медіа в Інтернеті, котрі навмисно дезінформують людей, стримують доступ до достовірних новин, лікарських приписів, санітарних і гігієнічних рекомендацій, проти-епідемічних заходів, обміну досвідом для збереження здоров'я.

Deutsche Welle, посилаючись на “The Financial Times” від 15 березня 2020 р. повідомляє, що російські фейкові акаунти в соцмережах, зокрема в Фейсбуці, публікують неправдиві дані, щоб підірвати довіру до системи охорони здоров'я, перешкодити ефективному протистоянню COVID-19 [21].

Всесвітня організація охорони здоров'я для ефективної протидії інфодемії закликає вести роботу з адаптації, розробки валідації, оцінці нових науково обґрунтованих заходів і практик, спрямованих на попередження, виявлення, припинення поширення неточної і неправдивої інформації в Інтернеті. Також для протидії інфодемії була організована I світова конференція з інфодеміології. Серед її експертів та учасників – дослідники в галузі засобів масової інформації та журналістики [10].

Через інфодемію в Інтернеті під час карантину COVID-19 грубо порушують свободу доступу аудиторії ЗМІ до правдивої інформації. Як повідомляє Укрінформ, “з початку введення карантину Служба безпеки України виявила 370 інтернет-агітаторів, які поширювали фейки про COVID-19 і, що 17 з них діяли за завданням РФ” [16]. Завдання дезінформаторів: створити у читачів відчуття неконтрольованого хаосу, паніки, нездатності державних органів управляти країною. В таких умовах критерії довіри у місцевих газет України вище, ніж у соціальних мереж, блогів чи незареєстрованих Інтернет-ЗМІ.

Для захисту свободи ЗМІ України важливі конкретні статті Кримінального, Цивільного кодексів, Кодексу законів про працю України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, чіткі механізми їхнього неухильного виконання та обов'язкові санкції за їхнє порушення.

Загроза свободі ЗМІ в умовах пандемії – не тільки проблема України, це глобальна проблема багатьох ЗМІ у всьому світі. Про це йде мова в Заяві Коаліції з питань свободи медіа, підписаному урядами 21 держави Європи та Північної Америки, зокрема й України. Захист і просування вільних, незалежних мас-медіа як онлайн, так і офлайн, дуже важливі для функціонування демократичних суспільств. “Журналісти, співробітники медіа забезпечують громадськість критичною інформацією, розширюючи наш світогляд, і допомагають залучати до відповідальності осіб та інститути”, – йдеться в Заяві. [18]

“В Індексі свободи преси 2020 Україна піднялася відразу на шість сходинок і виявилася на 96 позиції. Про це йде мова в щорічному звіті “Індекс свободи ЗМІ”, який оприлюднила міжнародна правозахисна організація “Репортери без кордонів”. Одночасно Україна погіршила свою оцінку на 0,06 бали, і тепер її індекс – 32,52 (нижче число – краший результат). Підняття України в рейтингу відбулося завдяки гіршим показникам інших держав” [19].

Про гостру боротьбу зі свободою ЗМІ України свідчить факт розгляду Верховною Радою України проєкту Закону про мас-медіа № 2693, який вже на законодавчому рівні становить загрозу свободі ЗМІ України. Внесений на розгляд Верховної Ради законопроект “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України для забезпечення національної інформаційної безпеки та права на доступ до достовірної інформації” викликав масове обурення журналістів, депутатів Верховної Ради України, тому що пропонує скасувати прийняті раніше закони України про ЗМІ, які гарантують їхню свободу, демократичні права і свободи журналістів. У законопроекті збережена ідея “мега-контролю” над усіма ЗМІ, включно з Інтернет-ЗМІ, а функцію регулятора виконує Національна рада з питань телебачення і радіомовлення.

Близько 70 представників ЗМІ та громадських організацій України висловили протест проти проєкту Закону про мас-медіа № 2693 в зверненні до президента, голови Верховної Ради, голів профільних комітетів парламенту, а також голові представництва Євросоюзу в Україні і в. о. глави Офісу Ради Європи в Україні. “Проект порушує свободу ЗМІ, гарантовану ст. 34 Конституції України та Конвенції про захист прав людини і основних свобод”, – написано в колективній заяві. Національна Спілка журналістів України, в складі якого 19 тис. журналістів і співробітників ЗМІ, закликала Комітет Верховної Ради з питань гуманітарної, інформаційної політики не голосувати за цей закон через те, що він містить норми регулювання владою незалежних мас-медіа. Отже, проєкт закону про мас-медіа № 2693 є політичною загрозою свободі і демократичному розвитку ЗМІ України.

Внаслідок економічних, політичних загроз свободі ЗМІ обласні, міські, районні друковані газети України згорнули старі, не розробляють нові проєкти, скоротили обсяги робіт або припинили діяльність на час карантину. Національна спілка журналістів України розробила “Антикризову програму підтримки друкованих та онлайн-ЗМІ”, де написано, що в особливо тяжкому становищі – місцеві ЗМІ: обласні, міські, районні газети, котрі зобов'язані якісно, оперативно інформувати про реалізацію вимог безпеки в конкретній місцевості від коронавірусу, забезпеченні водою, продуктами, предметами першої необхідності, виробами санітарного, медичного призначення, ліками, комунально-побутовими, транспортними послугами, розповідаючи про успішний досвід.

Важливо відзначити, що економічно вигідніше, оперативніше та ефективніше інформують про коронавіруси в цифрову епоху Інтернет-аналоги місцевих друкованих видань України, яким люди звикли довіряти, але вони не всім доступні.

Журналісти, співробітники редакцій під час пандемії, збираючи і фіксуючи інформацію, ризикують своїм здоров'ям, щоб зменшити ці ризики для своїх читачів. Виявлено, що в умовах пандемії більшість журналістів, співробітників редакцій збирають інформацію у вірусонебезпечних

місцях, не маючи договору про страхування їхнього здоров'я і життя. Про це сказано в Додатку до Рекомендації NR (96) 4 “Основні принципи, що стосуються захисту журналістів в умовах конфліктів і тиску” (глава А “Захист фізичної безпеки журналістів Принцип № 2 Страхування). [5]

Працюючи в умовах безпосередньої і серйозної небезпеки для життя і здоров'я, журналісти також мають мати належну підготовку з безпеки та гігієни, отримувати в редакції відповідні засоби індивідуального захисту: маски, респіратори, прозорі шоломи залежно від місця збору інформації.

Відсутність належного індивідуального захисту журналістів та інших співробітників ЗМІ, ігнорування ними правил безпеки ставить під загрозу діяльність ЗМІ. Приклад тому випадок у Рівному, де в міській лікарні від коронавірусного захворювання помер співробітник “UA: Рівне”, 59-річний інженер телебачення Микола Теремок. Інші його колеги, котрі захворіли на COVID-19: журналіст новин, оператор, редактор ранкової програми. В результаті були тимчасово припинені випуски теленовин. Інформацію “UA: Рівне” передавала у вигляді рухомої стрічки.

У рівненському філії Громадського телебачення шість підтверджених випадків інфікування коронавірусом, хворі журналісти – на самоізоляції [7].

Загрозою свободі ЗМІ України в умовах карантину є порушення права журналістів на інформацію під час збору, перевірки даних, а також обмеження свободи пересування на блок-постах перед в'їздом в осередки зараження. Показовим може бути репортаж на каналі ТСН біля в'їзду в с. Давидів Львівської області, в якому журналістка Марічка Кужик вела репортаж, оператор знімав залізобетонні плити, що перегороджують в'їзд в село, наочно демонструючи обмеження свободи пересування і повідомляючи про понад 20 хворих на коронавірус [15].

В умовах карантину часто порушується свобода доступу журналістів до відкритих джерел інформації, зокрема, органів вищої і місцевої влади. Так, за повідомленням аналітичного порталу “Слово і діло”, Верховна рада обмежила доступ журналістів до парламенту на час карантину. ЗМІ не можуть працювати в кулуарах Верховної Ради, їх не допускають в ложу преси. Встановлено квоти: від кожного телеканалу допускається один журналіст і один оператор, від видання – один журналіст [6].

В умовах карантину закритий доступ журналістів на засідання місцевих рад. А частина голів місцевих рад не пускають журналістів на засідання, пояснивши це тим, що їм не подобається, як про них пишуть у місцевих виданнях. Так, 28 квітня 2020 р. журналістів видань “Бегемот” і “Наш Павлоград” не пустили на сесію Павлоградської місцевої ради в Дніпропетровській області, де планувалося перерозподілити 30 млн грн бюджетних коштів [8].

В умовах віддаленої роботи під час карантину почастишали побої журналістів. Наприклад: “Анастасія Мацько та Станіслав Пантелей постраждали від рук трьох чоловік минулого четверга, 18 червня. Тоді журналісти і двоє їхніх друзів поверталися з нічної зйомки. За словами журналістки, на них напали близько 23-ї години в районі зупинки “Млинкомбінат”. Нападників було троє, з ними також була дівчина ” [3].

Загрозою свободі ЗМІ є заборона поліції збирати, фіксувати інформацію під час професійної діяльності журналістів. Наприклад: 29 квітня 2020 р. журналісти телеканалу “Hromadske” Богдан Кутепов і Микита Мекензін вели прямий ефір про акцію протесту підприємців з пагорба парку навпроти Кабінету міністрів України. Поліцейські спецпідрозділи “ТОР” веліли покинути територію та зламали стабілізатор для камери.

Інститут масової інформації з початку карантину в Україні, з 12 березня 2020 року зафіксував 25 порушень свободи ЗМІ через пандемію коронавірусу, а з початку 2020 року – 112 порушень.

Для соціального захисту журналістів та інших співробітників ЗМІ важливо включити журналістські професії в перелік професійних захворювань МОП (2010) 9, і в закони України з урахуванням рекомендацій Ради Європи, зокрема, Рекомендації CM/Res (2016) 4 Комітету Міністрів країн-членів для захисту журналістики, безпеки журналістів та інших медіа-учасників”[14] і Рекомендації CM/Res (2010) 7 “Хартія Ради Європи про виховання демократичної громадянськості й освіти в галузі прав людини”[13].

Грубим порушенням прав і свобод людини, а також свободи ЗМІ, є утримання у в'язницях Російської Федерації українських журналістів за безпідставними звинуваченнями як політичних в'язнів і застосування до них тортур, зокрема приєднання електропроводів, використання “сироватки правди”, загрози катування родичів і близьких, тобто відбувається ігнорування резолюції Європарламенту 2017 р. “Політичні в'язні в тюрмах Росії і ситуація в Криму”.

З урахуванням позиції Європейського комітету проти тортур від 20 березня 2020 р. для звільнення українських журналістів з місць ув'язнення в РФ необхідно об'єднати зусилля міжнародних організацій: ООН, Ради Європи, Європейського Союзу, ОБСЄ та їх країн-учасниць.

Росія під час пандемії утримує в ув'язненні кримськотатарських громадських журналістів Нарімана Мемедемінова, Сервера Мустафаєва, Ремзі Бекирова, Османа Аріфмеметова, Рустема Шейхалієва.

7 вересня 2019 р. завдяки зусиллям влади України та міжнародних організацій вдалося звільнити з російських в'язниць українського журналіста, кореспондента Укрінформу Романа Сушенко та кінорежисера, сценариста і письменника Олега Сенцова.

Понад 150 міжнародних громадських, правозахисних організацій підписали Заяву про COVID-19 в місцях позбавлення волі в окупованому Росією Криму та на підконтрольній Росії території Донбасу. Вона містить вимогу: звільнити всіх ув'язнених у Росії українських журналістів, тому що під час пандемії їхнє здоров'я, життя піддаються великому ризику в камерах, не пристосованих до дотримання не тільки соціальної дистанції, але і правил гігієни [4].

Ще однією загрозою свободі ЗМІ України під час пандемії є безкарність за кримінальні злочини проти журналістів. 17 березня 2020 р. Верховна Рада України внесла зміни до деяких законодавчих актів України, спрямовані запобігти поширенню COVID-19. Після того, як журналісти вирішили перевірити виконання цих законів, 2 квітня 2020 р. в Києві на території Гідропарку була пошкоджена техніка телеканалів ZIK і “Еспресо ТБ”, скоєно два напади на знімальні групи, котрі готували репортажі про дотримання заборони на відвідини парків під час карантину [11].

Приклад ставлення поліції до журналістів задокументований у Харкові, де 1 травня 2020 р. журналіст, фахівець з кібербезпеки Микита Книш, представившись, знімав відео про порушення умов карантину вночі біля станції метро “Наукова”. Викликані патрульні заявивши, що “урядова постанова про карантин – рекомендація”, поїхали, після чого журналіста побили [2].

Важливі не тільки закони, прийняті Верховною Радою України, котрі зобов'язують всіх учасників процесу зі захисту журналістів нести відповідальність за бездіяльність, а й усвідомлення співробітниками поліції, слідчими органами, судами ролі та значення діяльності журналістів, що особливо важливо під час пандемії.

В Україні журналісти з ризиком для життя виконують інформаційну роботу, для запобігання паніки та зміцнення правопорядку. Прикладом може бути спеціальний репортаж “По той бік COVID-19”, який вийшов в ефір на телеканалі ТВА. 15 травня 2020 р. журналістка Юлія Стеранка, оператор Максим Білоткач в спеціальних захисних костюмах показали умови, в яких медики борються за здоров'я, життя пацієнтів, забезпечують киснем тяжкохворих COVID-19, а керівники і медики лікарні розповіли, як відбувається порятунок людей [12].

Генеральний секретар Ради Європи Марія Пейчінович-Бурич в зверненні з нагоди Всесвітнього дня свободи преси сказала: “Своїми повідомленнями журналісти також можуть сприяти запобіганню поширенню паніки, розповідаючи і спираючись на позитивні приклади солідарності наших суспільств”[1]. Журналісти дійсно забезпечують суспільство своєчасною інформацією для соціального орієнтування, профілактики, самозахисту від коронавірусу і так сприяють порятунку життя людей.

Ризикувавши здоров'ям, журналісти розповідали і показували як все відбувалося під час весняних пожеж 2020 р. в Чорнобильській зоні за два кілометри від реактора АЕС, під час обстрілу на лінії боїв на Донбасі, лікуванні коронавірусної інфекції в спеціальних закритих медзакладах в різних регіонах України.

Під час виступу на конференції ОБСЄ з прав людини, голова Національної спілки журналістів України Сергій Томіленко зазначив, що НСЖУ, підтримує точку зору представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ, головною загрозою свободі ЗМІ України бачить фізичну небезпеку, напади на журналістів, насильство. Зокрема, він сказав: “НСЖУ виступає на захист безпечної роботи українських журналістів. Безпосередньо в Україні ми констатуємо повну безкарність за злочини проти журналістів. Відсутні прецеденти ефективних розслідувань нападів, а також відсутні прецеденти вагомого покарання кривдників журналістів. Безкарність провокує нові напади, і трагічним прикладом цього є вбивство журналіста Вадима Комарова в Черкасах” [17].

Висновки. Отже, існує необхідність припинити незаконні дії поліцейських щодо журналістам, котрі виконують свої обов’язки зі збору інформації, здійснюють фото– та відеозйомки, а також ігнорування правоохоронними органами побиття журналістів. Справи офіційно оформляють, реєструють, але далі їм не дають ходу, що є загрозою здоров’ю, життю журналістів, свободи ЗМІ України.

У підсумку журналісти, які виконують в умовах пандемії важливу функцію інформування людей, самі є беззахисними перед правоохоронними органами.

За Рекомендацією 2168 (2020) Парламентської асамблеї Ради Європи “Загрози свободі ЗМІ та безпеки журналістів в Європі”, п. 4 важливо розробити і домогтися ефективного здійснення української державної стратегії, спрямованої на забезпечення свободи місцевих засобів масової інформації та безпеки журналістів.

Під час всесвітньої епідемії коронавірусу, в умовах гібридної війни Росії проти України загрозами свободі українських ЗМІ є:

1. Економічна криза, спровокована пандемією, яка вплинула на місцеві редакції, а саме призвела до зменшення тиражів, скорочення співробітників, обмежила редакції місцевих газет наявністю тільки онлайн-аналогів.

2. Дезінформація та інфодемія.

3. Гібридна інформаційна війна Росії в Україні й особливо на Донбасі та в Криму.

4. Ув’язнення українських, кримсько-татарських журналістів в російському полоні всупереч міжнародному законодавству, що забороняє брати журналістів у полон, утримувати у в’язницях, піддавати катуванням і тортурам.

5. Блокування українських, проукраїнських радіо-, телеканалів, Інтернет-ЗМІ на захоплених українських територіях Донбасу і в Криму.

6. Перешкоджання журналістам під час виконання редакційних завдань, заборона вести фото– та відеозйомку події, псування чи знищення техніки, побиття та травмування журналістів.

7. Відсутність в законах визнання журналістів ключовими співробітниками інформаційної безпеки під час пандемії.

8. Відсутність обов’язкового страхування здоров’я, життя журналістів та інших співробітників редакцій на випадок зараження коронавірусами.

9. Відсутність обов’язкового страхування здоров’я, життя журналістів та інших співробітників редакцій з компенсацією страхівки за рахунок особи, винної у посяганні на здоров’я і життя журналістів.

10. Відсутність дієвих комп’ютерних програмних інструментів, здатних масово виявляти дезінформаторів, котрі маніпулюють свідомістю і психікою в соціальних мережах.

Отже, проаналізовано стан місцевої преси України, диференційовані загрози свободі ЗМІ, права українських журналістів; осмислені та узагальнені дослідження Інституту масової інформації (ІМІ) порушень складових свободи ЗМІ України в умовах пандемії за період карантину, в березні–липні 2020 р., а також матеріали ЗМІ про утримання українських журналістів у російських в’язницях під час війни на Донбасі.

Результати дослідження мають значення для поліпшення стану свободи ЗМІ, безпеки журналістів, розширюють медіатеоретичні, теоретико-правові уявлення про загрози свободі ЗМІ України в умовах пандемії, сприяють протистоянню інфодемії, обґрунтовують правову підтримку безпеки журналістів, сприяють реалізації прав читачів на достовірну інформацію.

Пропозиції. Для зменшення загроз свободі ЗМІ України необхідно провести дослідження про доповнення до Цивільного, Кримінального кодексів, Кодексу законів про працю України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема статей, що закріплюють ключовий статус діяльності журналістів в умовах карантину COVID-19.

Зміни необхідні для: законодавчих гарантій отримання соціального захисту постраждалими, обов'язкового страхування життя, здоров'я за рахунок власника редакції; обов'язкового страхування редакційного журналістського обладнання (відеокамер, фотоапаратів, ноутбуків, планшетів, смартфонів, іншої цифрової техніки); журналістам, котрі отримали під час виконання професійних обов'язків фізичні, психологічні травми, хвороби, надання своєчасної, якісної медичної допомоги, соціально-психологічної підтримки, медико-психологічної реабілітації при посттравматичному синдромі за рахунок винної сторони, організаторів нанесення побоїв, травм чи каліцтв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Генсек Совета Европы призвала правительства избегать ограничения свободы СМИ. День. Режим доступу: [https://day.kyiv.ua/ru/news/010520-gensek-se-prizvala-pravitelstva-izbegat-ogranicheniya-svobody-smi- /](https://day.kyiv.ua/ru/news/010520-gensek-se-prizvala-pravitelstva-izbegat-ogranicheniya-svobody-smi-/).
2. Журналиста избили после вызова полиции из-за нарушения карантина. Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2020/05/2/7250237/>.
3. Журналістку Змісту та відеооператора побили на Подолі – розшукують нападників. Режим доступу: <https://zmistu.pl.ua/news/zhurnalistku-zmistu-ta-videooperatora-pobili-na-podoli-rozshukuyut-napadnikov>.
4. Заявление о COVID-19 в местах лишения свободы в оккупированном Россией Крыму и на подконтрольном России Донбассе. Режим доступу: <https://krymsos.com/ru/reports/propozitsiyi-dlya-uryadivdiplomachnikh-ustanov/zayava-shchodo-covid19-u-zakritikh-tyurmakh-na-okupovanomu-rosiyeyu-krimu-ta-pidkontrolnomu-rosiyi-donbasi>.
5. Збірник документів Ради Європи. Безпека журналістів. 2016. С. 9.
6. Как изменился доступ СМИ в парламенты стран из-за пандемии коронавируса. Режим доступу: <https://ru.slovoidilo.ua/2020/03/19/infografika/politika/kak-izmenilsya-dostup-smi-parlamenti-stran-pandemii-koronavirusa>.
7. COVID-19 і журналісти. В Рівному від коронавірусу помер співробітник Суспільного ТБ. Режим доступу: <https://www.wz.lviv.ua/news/412697-covid-19-i-zhurnalisty-u-rivnomu-vid-koronavirusu-pomer-spivrobitnyk-suspilnoho>.
8. На Дніпропетровщині журналістів не пустили на сесію міськради. Режим доступу: <https://imi.org.ua/news/na-dnipropetrovshhyni-zhurnalistiv-ne-pustyly-na-sesiyu-miskrady-i32909>.
9. Новости ООН [UN News]. Режим доступу: <https://news.un.org/ru/story/2020/05/1377292>.
10. 1-я конференция ВОЗ по инфодемииологии. Режим доступу: <https://www.who.int/ru/news-room/events/detail/2020/06/30/default-calendar/1st-who-infodemiology-conference>.
11. По сообщению Бориса Ткачука на сайте Hromadske.ua. Режим доступу: <https://hromadske.ua/ru/posts/v-kieve-napali-na-suemochnye-gruppy-dvuh-telekanalov-vo-vremya-podgotovki-reportazhej-o-soblyudenii-karantina>.
12. “По той бік COVID-19” : журналісти ТВА побачили, як рятують життя хворих на коронавірус [”On the other side of COVID-19”: TVA journalists saw how the lives of coronavirus patients are saved]. Режим доступу: <https://tva.ua/2020/05/15/po-toj-bik-covid-19-zhurnalisty-tva-pobachyly-iak-riatuiut-zhyttia-khvorykh-na-koronavirus/>.
13. Рекомендация СМ/Rec (2010) 7 “Хартия Совета Европы по воспитанию демократической гражданственности и образованию в области прав человека”. Режим доступу: http://doccu.inf.ua/resources/DocLib/Charter_brochure_RU.pdf?Mobile=1
14. Рекомендация СМ/Rec (2016) 4 для защиты журналистики, безопасности журналистов и других сотрудников СМИ. Режим доступу: https://mvs.gov.ua/ua/pages/Rekomendaciya_SM_Rec_20164_1_Komitetu_ministriv_derzhav_chleniv_stosovno_zahistu_zhurnalistiki_i_bezpeki_zhurnalistiv_ta_inshih_media_uchasnikiv.htm.

15. Село Давыдов во Львовской области закрыли на карантин из-за вспышки на коронавирус. Режим доступа: <https://tsn.ua/ru/ukrayina/v-sele-vozle-lvova-vspyshka-koronavirusa-zabolela-i-semeynaya-vrach-kotora-vela-aktivno-priem-1538064.html>.

16. С начала введения карантина СБУ обнаружила 370 интернет-агитаторов, распространявших фейки о COVID-19 [Since the beginning of quarantine, the SBU has found 370 Internet agitators distributing fakes about COVID-19]. Режим доступа: <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/3027385-s-nacala-karantina-sbu-obnaruzila-370-internetagitatorov-rasprostranavsih-fejki-o-covid19.html>

17. Сташинский Я. В Украине царит полная безнаказанность за преступления против журналистов. Режим доступа: <https://ukranews.com/news/654351-v-ukraine-tsarit-polnaya-beznakazannost-za-prestupleniya-protiv-zhurnalistov-nszhu>.

18. Украина и ещё 20 государств призывают защитить свободу прессы. Режим доступа: <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/3018088-ukraina-i-ese-20-gosudarstv-prizyvaut-zasitit-svobodu-pressy.html>

19. Україна погіршила показники свободи преси, але піднялася в рейтингу – “Репортери без кордонів”. Детектор медіа. Режим доступа: <https://detector.media/community/article/176505/2020-04-21-ukraina-pogirshila-pokazniki-svobodi-presi-ale-pidnyalasya-v-reitingu-reporteri-bez-kordoniv/>.

20. Українські ЗМІ на карантині різко втрачають доходи та накопичують борги – дослідження НСЖУ. Режим доступа: <http://nsju.org/novini/ukrayinski-zmi-na-karantyni-rizko-vtrachayut-dohody-ta-nakopychuyut-borgy-doslidzhennya-nszhu>.

21. FT: Россия ведёт кампанию дезинформации о коронавирусе. Режим доступа: <https://www.dw.com/ru/ft/Россия-ведет-кампанию-дезинформации-о-коронавирусе/a-52812524>

22. Хартия основных прав Европейского Союза. Режим доступа: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text.

REFERENCES

1. The Secretary General of the Council of Europe called on governments to avoid restricting media freedom [Electronic resource]. Access mode: <https://day.kyiv.ua/ru/news/010520-gensek-se-prizvala-pravitelstva-izbegat-ogranicheniya-svobody-smi-vo-vremya/>.

2. The journalist was beaten after calling the police for violation [Electronic resource]. Access mode: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2020/05/2/7250237/>.

3. Journalist of ZMIST and video operator were beaten in Podil – attackers are being searched [Electronic resource]. Access mode: <https://zmist.pl.ua/news/zhurnalistku-zmistu-ta-videooperatora-pobili-na-podoli-rozshukuyut-napadnikov>.

4. Statement on COVID-19 in places of detention in the Russian-occupied Crimea and the Russian-controlled [Electronic resource]. Access mode: <https://krymsos.com/ru/reports/propozitsiyi-dlya-uryadivdiplomachnikh-ustanov/zayava-shchodo-covid19-u-zakritikh-tyurmakh-na-okupovanomu-rosiyeyu-krimu-ta-pidkontrolnomu-rosiyidonbasi>.

5. Collection of documents of the Council of Europe. Security of journalists. 2016. P. 9.

6. Charter of Fundamental Rights of the European Union [Electronic resource]. Access mode: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text.

7. How media access to national parliaments has changed due to the coronavirus pandemic [Electronic resource]. Access mode: <https://ru.slovoidilo.ua/2020/03/19/infografika/politika/kak-izmenilsya-dostup-smi-parlamenti-stran-pandemii-koronavirusa>.

8. COVID-19 and journalists. An employee of Public TV died in Rivne from coronavirus [Electronic resource]. Access mode: <https://www.wz.lviv.ua/news/412697-covid-19-i-zhurnalisty-u-rivnomu-vid-koronavirusu-pomer-spivrobitnyk-suspilnoho>.

9. In the Dnipropetrovsk region, journalists were not allowed to attend the City Council session [Electronic resource]. Access mode: <https://imi.org.ua/news/na-dnipropetrovshhyni-zhurnalistiv-ne-pustyly-na-sesiyu-miskrady-i32909>.

10. UN News [Electronic resource]. Access mode: <https://news.un.org/ru/story/2020/05/1377292>.

11. 1-st WHO Conference on Infodemiology [Electronic resource]. Access mode: <https://www.who.int/ru/news-room/events/detail/2020/06/30/default-calendar/1st-who-infodemiology-conference>.

12. According to Boris Tkachuk on the website Hromadske.ua [Electronic resource]. Access mode: <https://hromadske.ua/ru/posts/v-kieve-napali-na-suemochnye-gruppy-dvuh-telekanalov-vo-vremya-podgotovki-reportazhej-o-soblyudeni-karantina>.

13. “On the other side of COVID-19”: TVA journalists saw how the lives of coronavirus patients are saved [Electronic resource]. Access mode: <https://tva.ua/2020/05/15/po-toj-bik-covid-19-zhurnalisty-tva-pobachyly-ia-riatuiut-zhyttia-khvorykh-na-koronavirus/>.
14. Recommendation CM / Rec (2010) 7 “Charter of the Council of Europe on the Education of Democratic Citizenship and Human Rights Education” [Electronic resource]. Access mode: http://doccu.inf.ua/resourses/DocLib/Charter_brochure_RU.pdf?Mobile=1.
15. Recommendation CM/Rec (2016) 4 for the protection of journalism, the safety of journalists and other staff [Electronic resource]. Access mode: https://mvs.gov.ua/ua/pages/Rekomendaciya_CM_Rec_20164_1_Komitetu_ministriv_derzhav_chleniv_stosovno_zahistu_zhurnalistiki_i_bezpeki_zhurnalistiv_ta_inshih_media_ucha_snikiv.htm.
16. The village Davydiv in the Lviv region was closed for quarantine due to an outbreak of coronavirus [Electronic resource]. Access mode: <https://tsn.ua/ru/ukrayina/v-sele-voze-lvova-vspyshka-koronavirusa-zabolela-i-semeynaya-vrach-kotoraya-vela-aktivno-priem-1538064.html>.
17. Since the beginning of quarantine, the SBU has found 370 Internet agitators distributing fakes about COVID-19 [Electronic resource]. Access mode: <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/3027385-s-nacala-karantina-sbu-obnaruzila-370-internetagitatorov-rasprostranavsih-fejki-o-covid19.html>.
18. In Ukraine there is a complete impunity for crimes against journalists, – NSZhU [Electronic resource]. Access mode: <https://ukranews.com/news/654351-v-ukraine-tsarit-polnaya-beznakazannost-za-prestupleniya-protiv-zhurnalistov-nszhu>.
19. Ukraine and 20 other states call for the protection of press freedom [Electronic resource]. Access mode: <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/3018088-ukraina-i-ese-20-gosudarstv-prizyvaut-zasitit-svobodu-pressy.html>.
20. Ukraine has worsened the indicators of press freedom, but has risen in the rating – “Reporters Without Borders” [Electronic resource]. Detector Media. Access mode: <https://detector.media/community/article/176505/2020-04-21-ukraina-pogirshila-pokazniki-svobodi-presi-ale-pidnyalasya-v-reitingu-reporteri-bez-kordoniv/>.
21. Ukrainian media in quarantine sharply lose income and accumulate debts – research NSJU [Electronic resource]. Access mode: <http://nsju.org/novini/ukrayinski-zmi-na-karantyni-rizko-vtrachayut-dohody-ta-nakopychuyut-borgy-doslidzhennya-nszhu>.
22. FT: Russia is running a coronavirus disinformation campaign [Electronic resource]. Access mode: <https://www.dw.com/ru/ft/Россия-ведет-кампанию-дезинформации-о-коронавирусе/a-52812524>.
23. Charter of Fundamental Rights of the European Union [Electronic resource]. Access mode: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text.

Olena Kuznetsova

THREATS TO THE FREEDOM OF LOCAL NEWSPAPERS OF UKRAINE UNDER QUARANTINE

Media freedom in Ukraine which is one of the fundamental basics of civil society development, guarantor of the up-to-date, verified and objective information in conditions of pandemic, infodemic and economical crisis with ecological catastrophe, came under influence of threats which are slowing the democratic development and are complicating the exit from quarantine.

Threats to media freedom during pandemic are existing at legislative, economical, financial and human rights defense levels. In conditions of quarantine, economic crisis, infodemic and ecological catastrophe journalists have no access to official events of power bodies, do not attend their sittings. This caused lowering the opportunity to control the transparency of the work of power authorities and other institutions.

Due to the economic crisis caused by COVID-19 quarantine a serious threat to media freedom in Ukraine appeared. Regional, city and district printed newspapers which are the closest to their readers by content have suffered on it.

Quarantine conditions made especially hard the results of ecological catastrophe in Western Ukraine due to raising the water level in mountainous rivers up to 10 metres and following severe floods which destroyed roads, bridges, buildings and access to Internet communication.

Based on the situation analysis, threats to media freedom and rights of journalists have been differentiated, researches of violation of media freedom in Ukraine during period of quarantine (March-

July 2020) by the Institute of Mass Information (IMI) and media materials about detaining Ukrainian journalists in Russian prisons during the war on Donbas were reviewed and summarized.

The following methods assisted to fulfillment the tasks of research: analysis of documents about regulation of media freedom of international organizations where Ukraine is a member – United Nations, the Council of Europe, OSCE, International Federation of Journalists, comparative analysis of data by international organization “Reporters without Frontiers”, statistical analysis of polls of chief editors of local newspapers by National Union of Journalists of Ukraine.

In order to support democratic development of Ukraine, defense of freedom of the local press, its journalists and other staff threats to freedom of Ukrainian regional, district and city newspapers and to journalists’ security had been identified and differentiated, the necessity to fasten in Ukrainian legislation the status of journalism as one of the key spheres of the country’s information security in fighting with pandemic and infodemic had been proved, legislative ways of counterfeiting threats to media freedom had been developed.

In particular, in order to reduce threats to media freedom in Ukraine it is necessary to amend Civil, Criminal, Labour codes and the Code of administrative violations by including there articles which proclaim the key status of journalists’ activity in conditions of COVID-19 quarantine. These changes are necessary in order to obtain:

- legislative guarantees for obtaining social defense by journalists who suffered violations, to introduce the mandatory insurance of life and health for the costs of the owner of the media;
- mandatory insurance of journalists and editorial technics (video and photo cameras, notebooks, tablets, smartphones and other digital technics) for costs of media owners;
- to arrange up-to-date medical treatment, social and psychological support and medical-psychological rehabilitation to journalists who survived illnesses, physical and psychological injuries during their professional work for costs of guilty party and those who organized beatings, injuries and traumas against them.

The results of research have very important scientific and practical meaning for improving media freedom and journalists’ security because they widen media-theoretical, theoretical and law presentations about threats to media freedom in Ukraine in pandemic conditions, assist the opposition to infodemic, prove the legal support of journalists’ security and assist to readers’ rights for prompt information without disinformation.

Key words: integral media freedom, freedom of local media in Ukraine, protection of human rights to objective information, protection of journalists, pandemic, infodemia, improvement of Ukrainian media law.